
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЕН ИДЕАЛИЗЪМ

СИЛВИЯ КРЪСТЕВА*

МОДАЛНОСТТА НА СЪЖДЕНИЯТА ПРИ КАНТ И ПРЕХОДЪТ КЪМ ЧИСТАТА ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНА СХЕМА

Abstract: In his system of the logical functions of understanding Kant includes modality as the fourth class together with quantity, quality and relation. Kant defines modality briefly, though with the clear indication that modality has to put the judgment in the “relation to the thinking in general”. The present paper will argue that Kant has reached a new definition of modality. However, this can be demonstrated in the logical reconstruction of the system of judgments with the consistent course through the four logical types of judgments included. The specific functions of these judgments are formed on the bases of the logical possibilities of subject, predicate and logical relation. These components are gradually intensified with their inner subdivision and are formed on all other objects in the field of thinking. These general judgmental areas of subject, predicate and relation subdivision constitute the modality in its class. The modality acts through separating and producing the most certain and hardest connection between the judgmental components on the base of modal ground for the object and on the calculation of the whole field of judgment. Modality is realized as the most complex and covered construction of judgment in its own judgmental area. Exactly this general schema of modality is the base for transition to the second analytic in *Critical of Pure Reason* – the transition as an immediate and inner connection between the Analytic of Concepts and the Analytic of Principles. The schema of modality is generalized and assembled in a new logical formation – the pure transcendental schema with its logical structure and principles. This search has to give the answer to “the most important task” of transcendental logic: how can we build the object of the pure understanding through the logical form of the *synthetic judgments a priori*.

Keywords: Kant; transcendental logic; Table of Judgments; Analytic of Principles; schema of possibility; existence and necessity; schema of the power of judgment.

Несъмнено, поставена логически, модалността се свързва с извличането и постройката на съждението като логическа форма. Аристотел е този, който я изнамира и изследва в работата си по извеждането на логическите елементи на съждението. В *За тълкуването* Аристотел постепенно извлича логическата му структура в три основни компонента, които днес имат своите утвърдени термини: предикатът, субектът и „глаголът“ (Аристотел 1997а: 11), който той поставя на първо място като онзи компонент, който е основа, за да

---

* Доц. в ЮЗУ „Неофит Рилски“. Email: silvia_kristeva@swu.bg

има съждение, предикатът – характеристиката, общото, с което ще се изказваме за предметите, и субектът, като позицията за въвеждането на предмета в изказването. Сказуемото, с по-късният термин копула, за глагола „съм“ в съждението, за Аристотел се оказва основата на изказването, тъй като то регистрира осъществяването на присъщия признак на предмета. Затова и в своята толкова известна класификация на предпоставките на силогизма в *Първа Аналитика* Аристотел отдава първенстващо място на модалния характер на копулата: предпоставките на първо място са за това, което „е или за присъщото, или за необходимо-присъщото, или за възможно-присъщото“ на предмета (Аристотел 1997б: 44), като утвърждава модалните категории и стабилизира модалността като степен на сигурност и закономерност на свързването, на копулирането между субекта и предиката на съждението.

Със своята класификация Аристотел задава значим проблем пред по-късната теория на съждението – да се изведе и демонстрира пълната класификация на съждението по неговите логически видове в мисленето. Решението на този проблем е разгледано от Имануел Кант в *Критика на чистия разум*, в която той предлага таблица на всички логически функции на разсъдъка в съжденията, която утвърждава като система, ръководена от един „принцип“, една „идея“ и така определяща мястото и вида на всички логически форми на съждението (Кант 2013: 132). Именно в тази система на логическите видове на съждението Кант включва модалността като четвърти, последен клас, наред с количеството, качеството и отношението на съжденията. Възниква основателният въпрос – как Кант разбира модалността в тази своя таблица на съжденията, получил ли е Кант една нова интерпретация на модалността, която да обясни нейното място в таблицата и, още по-важно, нейната относимост към общата трактовка на съждението. Настоящото изследване ще отговори еднозначно на този въпрос: в таблицата на логическите функции на разсъдъка в съжденията Кант предлага оригинална трактовка не само на съждението, но и на модалността. Този факт се посочва от някои изследователи на трансценденталната логика на Кант. Н. Осборн потвърждава „оригиналността на Кантовата концепция за модалността“ (Osborne 2017: 320), върху прегледа на логическите учебници по това време, като посочва, че само в две учебника, този на Крузиус и на Ламберт, модалността е включена към класификацията на съжденията (пак там: 319), но Кантовата концепция се отличава и от двете посочени разбираня за модалността на съжденията. От тях обаче може да се вземе стартовата позиция на Кант за модалността, която засяга само „копулата“ (пак там: 317) и нейната стойност в отношение към истинността на съждението. В общия преглед и конструкция на Кантовата система на съждението може да се демонстрира, че Кант достига до ново разбиране за модалността на съжденията, провеждайки докрай своята новаторска позиция за съждението, за неговия състав и изпълнение. Оттук ще се открие една интересна перспектива към втората трансцендентална аналитика и по-специално към търсенето на същинската логическа форма на втората раз-

съдъчна способност, способността за съждение, на която Кант отдава специална област в трансценденталната логика и за която ще обяви, че едва тук се решава „най-важната измежду всички задачи и дори единствената“ (Кант 2013: 216) на трансценденталната логика, която засяга основния въпрос на Критиката – този за възможността на „синтетичните съждения a priori“ (пак там: 86).

1. Нова дефиниция на модалността

За да стигнем до модалността, трябва да извървим, както обяхме по-горе, логическия път през цялата Кантова система на съжденията. Конструктивната цел на тази система в *Критика на чистия разум* и на самата трансцендентална аналитика в първата ѝ област е да се изведат чистите разсъдъчни понятия, които според Кант са пределните категории на мисленето, пряко отговарящи за обективната валидност на нашите съждения и оттук на познанието ни. Именно това е централното ядро на Кантовата трактовка на съдението: то е сложна формация, която трябва да разгледа и свърже различни представи, чрез които ще определим предмета на мисленето и познанието ни. Това свързване се ръководи от едно чисто разсъдъчно понятие, което има само чисто логическата функция да даде единството на свързаните представи до оформяне, в трансцендентален смисъл, на логическото съдържание на съжденията ни. А логическите „входове“ за подбиране и включване на представите и оттам – за обработването им от формацията на съдението, са неговите структурни елементи. Тъкмо те водят класовете на съдението и дават логическата основа за определяне на съдържащите се в тях видове. Тук Кант осъществява значително разширение на Аристотеловата концепция за състава на съдението. За субекта като логически елемент отговаря класът на количеството, за предиката – класът на качеството. Третият клас трябва да основе тяхното свързване, Кант засилва функциите на този трети компонент извън простата копулативна връзка „е“, тъй като третият компонент е вече отношение, логическа релация, която трябва да свързва не само понятия, но и „няколко съждения в отношения едно към друго“ (Кант 2013: 137), а така да свързва множество представи и вече готови съждения. Тогава за четвъртия клас остава само да се грижи за единството на всичко, въведено и свързано в съдението, като го обработи до едно свързано логическо цяло и определи това цяло „в отношение към мисленето изобщо“ (пак там: 137), както Кант лаконично дава дефинирането на модалността, която заема четвъртия клас в таблицата на съжденията. Още в началното си поставяне от Кант модалността се обвързва с нова логическа задача по отношение на съдението и съответно с работата на един нов елемент – по продуцирането на логическото цяло, на завършеното единство в провеждането на съдението. Четвъртият клас на модалността по самото си място и дефиниране в таблицата на съжденията трябва да обработи всичко онова, което се приема и се развива в трите класа, с което се демонстрира като най-сложната и тъкмо завършващата логическа функция в съдението. Следователно, можем да из-

влечем логическата цел на генезата на съждението през четирите класа – постепенно да се овладее и развие целият обем първо на субекта *S*, последван от предиката *P*, после тяхната релация и накрая да се произведе единството им върху областта на цялото мислене. Тук трябва да се стигне до самия завършек на съждението в най-пълния му обхват и да се генерира, следователно, областта на самото съждение и на напълно разгърнатия му предмет върху цялото мислене изобщо.

Първият клас на Кантовата система на съжденията е **количеството**, то разгръща обема на субекта. И тук любопитен е въпросът: Защо Кант поставя на първо място като логически вид общите съждения, следвани от частните и единичните? Отчетливо се вижда движението на обема на субекта на съжденията. То се осъществява през модификация на броя на включените предмети. Начално, обемът на субекта *S* се дава целият, включени са *всички* предмети, без да се обособяват по какъвто и да било начин, тъй като това веднага ще включи някакъв признак на определянето им. *S*-характеристиката така е взета общо. Тя се полага всъщност върху останалите предмети, извън обема на *S* с логическото изискване под *S* да се привлекат само тези предмети, които имат *S*-характеристиката. Движението надолу, или по-скоро навътре, в този обем отделя част от предметите на *S*, което отделяне е също неутрално, за да се стигне до онази единица – единичният предмет, който е в основата на количеството, на „всички предмети“ от обема на субекта *S*. Получените разграничения в обема вече ще дадат основания и за по-богато характеризиране на предметите от целия разпределен до единиците обем на субекта *S*. А това означава да се включат други признаци на определяне. С това е поставено движението извън класа на количеството към онова, в което е положен самият обем на *S* – областта на мисленето, където е съвкупността на всички предмети, ходът на системата неминуемо ще върви към определяне на предметите от обема на субекта *S* спрямо другите предмети в мисленето.

За да се генерират признаците, с които да се развие определянето на предметите *S*, трябва да се отиде към сравняване на предметите *S* с други предмети, като тези предмети би трябвало да са сходни с предметите *S* и така да дадат признаци, с които да се опише същността на *S*. В класа на **качеството** се въвеждат логическите основи на предиката, с който ще определим субекта *S*. Предикатът се продуцира на основата поне на една друга група предмети, различни от тези, включени в субекта *S*. Затова логическият модел на качеството в хода на генезата на съжденията се усложнява с включването на другата група предмети с общ признак *P*, с който ще измерим предметите на субекта *S* и така ще ги определим. Нека отбележим тук започналото насищане и разработване на самата област на мисленето, която тук е представена начално вече не общо, а с една определена група предмети с признак *P*. Възниква простото атрибутивно отношение между *S* и *P*, което Кант моделира изчерпателно в трите вида съждения: утвърдителни, отрицателни и безкрайни. Предикатът *P* е присъщ на предметите *S* в първия случай. Не е присъщ

във втория случай, като S и P остават отдалечени по своя обем и неопределени върху областта на мисленето в това си отношение. И в третия случай възниква възможността S да се отнесе към други предмети, различни от P . Тази връзка е дадена все още неопределено и е моделирана само спрямо P – общо като онези предмети, които нямат характеристиката P , т.е. са не- P . По същество това е още една пределно обща и неопределена група предмети, която обхваща всички останали предмети в областта на мисленето извън предметите S и предметите P . Но това дава възможност определянето на S да продължи спрямо нова и различна от конкретното P група предмети. Общата логическа схема на качеството се основава върху моделиране на „безкрайната сфера“, с Кантовото ѝ название (Кант 2013: 136), в която S е положено спрямо две допълващи се области P и не- P . Защото всеки един признак, респективно присъединяването на S към друга група предмети, може да се извърши утвърдително или отрицателно, като постоянно остава неопределената сфера, от която да се генерира нов признак и по-нататъшно определяне на предметите S . На изхода на качеството имаме възможността да определяме предметите S с различни предикати, за да развием неговото качество. Предметите S трябва да определят и развият по-конкретно и детайлизирано отношение към набора от предикати за тяхното определяне. С това предметите S влизат като една страна от едно вече по-сложно отношение към сферата на мисленето, в което се обособяват различни признаци, различни групи предмети. С някои от тези предмети предметите S са в по-близки, с други в по-далечни отношения. Но основното е, че свързването на S с тези предикати вече се оформя върху обособени и различни групи предмети. Така S и P наистина трябва да влязат в отношение и да развият своята релация върху обособените групи предмети в областта на мисленето.

Третият клас на **отношението** навлиза към още по-сложно и съдържателно свързване на вече продуцираните общи обеми на предметите S и на предметите P , като трябва да диференцира тези обеми с максимално възможно вътрешно подразделяне. Затова и тази вътрешна връзка може да се определи като обединение, съставено от двете самостоятелни позиции на S и на P и изпълнено чрез тяхното отношение, свързване до една обща разделена област. Кант включва тук последователно прости и сложни съждения като съдържателно отношение на множество представи: категорични, хипотетични и дизюнктивни съждения. Основата на логическата релация е подвеждането на предметите S под предметите P , така S трябва да е определен вид на P , които P тогава са род за тези предмети. S и P са свързани, както Хегел ще определи тази връзка, по „субстанциалност“ (Хегел 1967: 109), чрез субстанцията на родовата и същностна принадлежност. Предметите S стават част от самия състав на предметите P , които обобщават тяхната съпринадлежност под P заедно с други предмети, вече със субстанциално, родово сходство с предметите S , т.е. те са от една и съща обща предметна област. Ще проследим как тук движението на отношението на S и P е всъщност ход на конкретизацията на вида S в родовата област P .

Първоначално предметите S трябва да се определят тъкмо като подчинени на P , т.е. че те принадлежат към P като тяхна родова група. S се определят като вид на P , като с това се отхвърля принадлежността им към други родови групи в други предметни области. Но най-същественото тук е, че вече предметите S влизат в една конкретна широка предметна група и трябва да ес обособят спрямо останалите предмети в родовата група P , тъкмо като вид сред *други* видове, конституиращи общата родова група.

Отношението на S и P е вече тясно свързано от страна на предметите S , но е още неопределено от страна на P . Като вид, предметите S се свързват с родовата група P , което изразява хипотетичното съждение в неговата субстанциалност. От страна на P , обаче, S са неопределени, тъй като са само един от многото видове на родовата група P . Същественото тук е, че определеността на предметите S вече се осъществява върху родовата група P и трябва да премине през обособяване на останалото съдържание на P – спрямо другите предмети, разпределени обаче в обособени вътрешни групи, като останалите видове на P извън предметите S .

Вече на територията на дизюнктивната релация родовата група P е взета като напълно разпределена на своите видове. Както Хегел ще посочи, „родът съставлява субстанциалната всеобщност на своите видове“ (Хегел 1967: 114), от страна на видовете, сумата на видовете изчерпва рода. Така ги моделира и Кант. В *Логика* той посочва точното изпълване от страна на видовете на общата област: „в дизюнктивните съждения аз изхождам от цялото по отношение на всички части изобщо“ (Кант 1994: 115). Възниква, както Кант я назовава, „сферата“ на „разделеното познание“ (Кант 2013: 137). Дизюнктивното съждение решава проблема на хипотетичната релация: предметите S са вид на P , но кой точно вид от P са те, как те участват в разделението на родовата група и как това разделение разкрива тяхното собствено и още по-богато определение.

Ще оформим две степени на осъществяване на дизюнктивната релация. Ще ги наречем първа и втора дизюнкция, тяхното разграничение детайлизира движението през класа на релацията и отчетливо показва резултата от осъществяването на дизюнктивната релация, който е тъкмо входът към класа на модалността.

При първата дизюнкция предметите S са взети като неопределена вътрешно група, която се отнася към сумата на видовете на рода P_1, P_2, P_3 и P_4 и може, както Кант посочва, да се подведе под един само вид, например P_1 , като изключи останалите (Кант 1994: 115). Другите видове на рода P не се отнасят към S , с което предметите S се диференцират само чрез вида P_1 . Оформят се позициите на тази релация: позициите на предметите S , на общата родова група P и вече на нейното изчерпателно подразделение $P_1 - P_4$, от които само един вид има отношение към S .

При втората дизюнкция всеки един вид от подразделението на P може да се отнесе към S , например: розата и нейните цветове. Като тук имаме скрито подразделение и на самата предметна група S на $S_1 - S_4$, както и на тяхното

съответствие в разделението на P и получената разделена сфера е направена спрямо подразделянето на S и още повече на свързването на конкретен подвид на S с конкретен подвид на P . С това се постига целта на дизюнкцията и целта на целия клас на отношението, тъкмо като вътрешно подразделяне и изравняване на S и P в тяхното „тъждество“ (Хегел 1967: 119) като една развита област на предмета. Имено затова може и да се отдели самата чиста позиция на предмета, като единично взет, спрямо оформените подразделени в подвидове групи на S и на P и дори да се приеме подразделяне на тяхното свързване от конкретен подвид на S към конкретен подвид на P . В *Логика* Кант прилага и графика на така детайлизираната дизюнкция (Кант 1994: 116). Във втората дизюнкция вече може да се обяви, че ако *нещо* е предмет от S , то може да се свърже в определено отношение спрямо разделената област на P , от P_1 до P_4 , всяко от които съответства на определено S – от S_1 до S_4 и на определена релация R между S и P – от R_1 до R_4 . Ето как наистина се демонстрира връзката между дизюнктивните съждения и проблематичните съждения, постулирана от Кант в *Логика*: „членовете на дизюнкцията изобщо са проблематични съждения, за които не се мисли нищо друго освен това, че те като части от сферата на едно познание, взети взаимноизключващо се до цялото (complementum ad totum), са равни на сферата на цялото“ (пак там: 114). На изхода от отношението имаме: изпълнената подразделена сфера на P , към която по логическото правило на тъждеството на съждителната релация имаме и съответно подразделяне на S и на самата релация R . Оформя се и една самостоятелна позиция, която дава чист вариативен момент на асоцииране на различни единични предмети към цялата подразделена сфера, с което навлизаме към класа на модалността с четири-елементна структура: на асоциирания предмет към тъждеството на S , R и P , която ще използваме за базисна схема на модалността на съжденията.

Генезата на съждението след класа на отношението има за резултат на първо място една оформена сфера на подразделянето, конституирана от областта на S , областта на R и областта на P . В тези подобласти са въведени, разграничени и съотнесени вътрешните съществени видове на компонентите, образуващи хода на системата на съждението. Навлизаме към логическия клас на **модалността** с тяхното изчерпателно „листване“ – те са оформени в подразделената сфера и са изброени и диференцирани, като тъкмо така те осъществяват тази сфера. С това всяка една подобласт – на S , на R , на P дава, *листа* свои видове, отстранявайки и така обработвайки други видове предмети и релации в областта на мисленето. Според Кант тук съждението достига своето завършване по отношение на логическото съдържание на своя предмет, остава обаче тази собствена сфера на „цялото съждение“ да се определи и оформи по отношение на мисленето изобщо и в „отношение към познавателната възможност“ (Кант 1994: 116). Затова в класа на модалността собствената област на съждението е поставена върху тоталната съвкупност на предметите в мисленето. Модалността при Кант излиза до пълния обхват на съставлящите съждението елементи и на тяхното свързване в предметното

цяло на съждението. Модалността обхваща пълното съдържание и обем на съставките на съждението и на тяхното комбиниране до предметно единство. В това е и новата концепция на Кант за модалността на съжденията.

Като базисна схема на модалността имаме: позицията за асоцииране на Предметите, които ще въвеждаме в областта, и самите развити позиции на ΣS ($S_1 - S_n$), на ΣR ($R_1 - R_n$) и на ΣP ($P_1 - P_n$). Тези области са изпълнени в изчерпателно множество на техните видове. Оттук идва и първият момент на модалността: „чистата възможност“ (Кант 1994: 116) и проблематичните съждения. Предметната позиция е нулева, предметът, с който ще се актуализира подразделената област на съждението, е взет от една неопределена позиция, като абстрактно понятие. Но така за него не може да се определи едно изпълнение на свързване, например $S_1R_1P_1$ и остават да важат всичките свързвания: $S_nR_nP_n$, без да може да се определи едно конкретно. Но така и трите подобласти на S , R и P остават случайно свързани, не се определят по обем и връзка. Ако към тях присъединим всички останали предмети в мисленето, останали извън съждителната област, ще получим генералната възможност. А по отношение на съждителната като проблематична – и областта на невъзможното, на онова, което е извън областите S , R и P (за нулевия предмет) и ще даде едно неосъществимо по съждителната област свързване. Оттук е важно отбелязването, че модалността работи върху строго определена спрямо предметите област, „листната“ върху всички видове на S , R и P за този предмет в мисленето.

Точно тази важна логическа схематика на модалността се активира в асерторичното съждение, съждението за „действителност“ (Кант 1994: 116). На позицията на предмета се взема един единичен, актуален предмет, който веднага сработва свързване на конкретни $S R P$: например $S_2R_2P_2$. Те спрямо цялата област на модалността са случайно взети, т.е. нямаме изискване да вземем точно определен предмет с определени свойства, но за избрания актуален предмет веднага активират изчисление по цялата област: от всички видове на S се взимат точно S_2 , останалите се изключват, същото за $R - R_2$ и за $P - P_2$. Областите се структурират за „всички S “, „всички R “, и „всички P “. И е проведено първото общо свързване през *цялата* област на модалността. Т.е. започва да се структурира и свързва и областта на цялото съждение.

Това ще стане, ако проведем едно определено изискване за предметите и за тяхното съответно свързване в областта. Това трябва да е „познавателно основание“ (Кант 1994: 69) към областта на модалността, което можем да наречем „модално основание“. Такова въвеждане на *основание* на модалността е структурирано и при Хегел: като „трябване“ (Хегел 1967: 124), което предявяваме към „свойствеността“ на предмета и към пълното съответствие на предмета и понятието в аподиктичното съждение (пак там: 125). С формулирането на такова модално основание се въвежда необходимостта и то изисква определено обработване на цялата област на модалността спрямо предявените изисквания към предмета и неговото реализиране в модалната област. Както се вижда, това основание, формулирано с максимално сила и обхват,

ще се отнесе към „мисленето изобщо“, за да даде пълния обхват и структуриране на модалността. Ще оформим тези степени на модалността като първа и втора необходимост в класа на модалността.

Когато предявим определено модално основание към свойствеността на предмета при първата необходимост, активираме областта на модалността и на това основание ще я обработим до изпълнение на това основание. Тази област става точно рамкирана спрямо предметите, включени в съждителното и разгръщане, особено спрямо тези, които развиваме като предметите S . Сред всички видове на S и всички възможни вземания на S се взема точно определен тип, например S_3 , който отговаря на модалното основание, като така подбираме и пресмятаме точно всички видове на S , за да ги изключим, оставяйки S_3 . То е взето с необходимост по модалното основание. От всички видове на R се взема R_3 , от всички видове на P – P_3 . Необходимо свързаните $S_3R_3P_3$ се взимат върху целите обхванати области ΣS , ΣR и ΣP , с което се провежда като необходимо обработена цялата област (SRP). На първата необходимост и на това модално основание съответства взимане и необходимо свързване на точно една определена връзка между видовете, от листите на S , R и P , което се проектира точно върху всички останали подобни предмети в ограничената област, които даже може да бъдат вземани „във възможност“. Който и друг подобен предмет да присъединим или да разгледаме, ще се изключи от необходимата връзка, за да се утвърди и проведе тя по този начин в цялата така оформена предметна област.

Когато предявим най-силното модално основание, свързано с общата законовост и предметна норма на предмета въобще върху цялото мислене, включително и спрямо всички останали предмети, типове свързвания и всички възможни светове и предметни области, ще получим най-силната вътрешна връзка и най-голямото единство изобщо на съждението. Тук основанието трябва да извлече нормата, закономерността на предмета върху цялата област на мисленето. S се взема като конкретно S не само върху видовете на S , а върху всички останали (възможни) предмети в мисленето, R се взема като R върху всички останали (възможни) свързвания в мисленето, P – върху всички останали (възможни) предикати в мисленето. Те се свеждат едно към друго според необходимата норма и законовост на предметната област (SRP) и тази връзка трябва да се постулира като единствено така изпълнена и изпълнима върху цялата област на мисленето. Т.е. тя наистина става закон на своята предметност. S , R и P стават взаимно свързани и необходимо взети и изпълващи предметната норма в мисленето. А тяхната най-силна връзка отделя и завършва съждителната област като общопредметна област – като генерална, завършена и развита област на Предметите S върху областта на мисленето изобщо. И какъвто и компонент да вземем върху цялото мислене от S и спрямо областта на S , от R и спрямо областта на R , от P и спрямо областта на P , той отвежда към точното свързване с останалите и изисква тяхната развита и рамкирана предметна област върху цялото мислене. С това имаме и логическото правило на класа на модалността: да се

генерира и развие областта на цялото съждение и тя да се завърши като предметна област върху цялото мислене, за да се излъчи и предметната норма и законовост на предметите на съждението върху цялото мислене. Съждението завършва с генериране на тъждеството на съждителната област и на предметната област върху мисленето изобщо.

Ако съберем сега началото и крайната точка на генезата на съждението, ще видим огромния преход, осъществен през класовете на количеството, качеството, отношението и модалността. Класът на модалността се демонстрира като най-сложната логическа степен на съждението, той излъчва пълния обхват на обемните и съдържателните възможности на включените в него представи и постига най-пълното им единство. По този начин чрез модалността съждението се оформя върху тоталната сфера на мисленето и чрез нейното обработване в елементите на съждението постига подобаващото определяне на своя предмет – реално включена и обработена е цялата област на мисленето изобщо. В предметната структура на модалността се отключва схема за работа по отношение на предмета тъкмо с цялата област на мисленето, точно както Кант я дефинира. За да я изследваме по-отблизо, ще предприемем преход от общия резултат на модалността в Кантовата система на съждението към втората аналитика на *Критика на чистия разум* – Аналитиката на основните положения.

2. Трансцендентална дедукция на модалността

Схемата на модалността в хода на Кантовата система на съжденията включва в себе си всичките базисни моменти на съждението. Обособява ги в свои подобласти и обхваща тяхното богато и разгърнато съдържание по отношение на предмета. Цел на модалността е извеждане върху тази разгърната област на най-сигурна и твърда свързаност между компонентите на съждението в предметната общовалидна норма и област върху мисленето. Именно затова модалността калкулира цялата област, като едновременно изключва разновидностите и ги генерализира. Но имаме вече създадено едно общо предметно поле със своя граница в областта на мисленето. Очевидно, тази схема притежава огромен потенциал да събере и обработи всичко за предмета на съждението, като го привлече и обедини спрямо всичко друго в мисленето и познанието. Как обаче този потенциал да се реализира като формация, която да работи по привличането и по-нататъшното обработване на всичко за предмета. Схемата на модалността е „затворена“ до границата на самото съждение, което трябва да изчисли един обобщен вариант на цялото това представно и релационно богатство. И откъде една такава схема трябва да черпи своя материал, но така, че той да има реално предметен характер и да отговаря на задачата да е изчерпателно присъединяван вече не само спрямо мисленето, но и спрямо познанието за предметите. Вижда се как постигнатото от модалността съждително поле надхвърля първоначалната възможност на чистия разсъдък и изисква негово реализиране и разширение към една нова формация. Нейната задача е да построи това генериране на пълното определяне на един предмет в

резултат на работата на разсъдъчната способност. Тук се откриват две генерални подзадачи: първо, да се оформи тази възможност за една синтеза на нашето познание за предмета и, второ, тази синтеза да осигури изчерпателно и развито конструиране на разсъдъчния предмет – да се овладее, привлече и обработи всичко необходимо за пълното определяне на предмета от разсъдъчната способност, а това означава да се привлече и свърже всичко, което познаваме за предмета и за всички останали предмети. Точно тази синтезираща функция, дадена в пълния предметен обхват, не е изобщо в правомощията и целите на съждението, негова цел е да подвежда предмета под определени характеристики. Съждението като логическа форма няма този поглед към конструирането на предмета като единна съждителна синтеза от по-различен порядък, още повече, то не може активно и мощно да привлича, подбира и обработва свързаните с предмета представи в мисленето и познанието. С това дефинираме една нова съждителна функция и трябва да потърсим в прехода на модалността и нейната трансцендентална дедукция характерните черти и структура на една нова съждителна формация.

В *Логика* Кант описва модалните съждения като „съпроводени от съзнанието за чистата възможност (...) за действителност“ и „със съзнанието за необходимостта на съденето“ (Кант 1994: 116). Можем да приемем тази трактовка като изискване модалността да се подложи на трансцендентална дедукция. Това трансцендентално единство на модалността дава общата ѝ генеза в обработването и свързването на всичко за предмета на съденето. Но една трансцендентална дедукция трябва да даде и обективния характер на това единство – схемата на модалността да се генерира до една обща конструкция за предметната работа на разсъдъчната ни способност. Тогава тази трансцендентална дедукция на модалността трябва да се простре и да обхване в едно единство цялата Кантова система на съждението, отключвайки така и активирайки я в продуциране на обективното съдържание на предмета на съденето. Имаме сложна функция, обща и единна, над оформените съждителни вътрешни области, която да движи и свързва всичките и ще обработва постъпилите данни през техните съждителни полета. Оформя се и връхна точка на тази съждителна функция: централното ядро на една обща съждителна синтеза върху тези области, която е основа и генерална синтеза на всички тях и на тяхната работа. Ето това би трябвало да е една осново-полагаща функция, функцията на едно основно положение. С което е изведена логическата форма на синтетичните съждения – предмет на втората аналитика на *Критика на чистия разум*, която „се занимава със синтетичните съждения, които при тези априорни условия произтичат от чистите разсъдъчни понятия и лежат в основата на всички останали априорни познания, т.е. основните положения на чистия разсъдък“ (Кант 2013: 205). Какъв обаче е резултатът от така проведената трансцендентална дедукция върху Кантовата система на съжденията и какво отдава тя на една такава централна съждителна функция? На първо място тук Кант дефинира една съждителна синтеза – тази формация работи върху конструирането на предмета, ще събира и обединява данни (представи), за да изгражда самото познание за

този предмет. Затова Кант отдава на Аналитиката на основните положения привилегията да реши проблема за синтетичните съждения а priori. След това имаме логическа структура, логически правила за изграждането на предметната конструкция. Логическите правила се опират на участието на разсъдъчните категории, които така дават в съжденията „правилата за чистото мислене на един предмет“ (Кант 2013: 124). С разгръщането ѝ върху Кантовата таблица тази структура са оформя като една схема за обща съждителна синтеза – тя обработва чрез съждения и чрез техните общи и продуктивни възможности да синтезират и да артикулират (по правила) логическото определяне на предмета. Това означава, че се оформя структура от съждения, които са организирани в свои обособени полета. Именно затова централната съждителна функция генерира и обединява „други съждения“ (пак там: 213), тя удържа групи от съждения, които да организират и съставят целокупното разсъдъчно познание за един предмет. Имаме логическа формация от групи съждения, работещи в своите съждителни области, които провеждат пълна разсъдъчна синтеза на един предмет, ръководени от единящата ги централна поли-съждителна функция на основоположението: да се изпълни целокупната област на предмета на съденето спрямо мисленето и познанието.

По логическия път в прехода от модалността на съжденията възниква един нов регион на разсъдъчната дейност – Кант го определя в правомощията на способността за съждение, също една от висшите способности на мисленето (Кант 2013: 202). Ето как трансценденталната дедукция на модалността извлича общата логическа формация на съденето и съответно ще основава нейната априорна форма като действаща съдна способност. Кант подчертава спецификата на априорните форми на способността за съждение, те са предназначени да обработват „възможния опит“, който Кант дефинира като „една съвкупност, в която се съдържат всички наши представи“ (пак там: 217) за предметите от света. Това е една конструкция, от която да черпим данни за реалното ни познание. Ще отбележим тук тази важна специфика на Кантовата дефиниция: че тази конструкция обхваща *всички* представи, *всички* данни за предметите на съденето, следователно, една априорна форма на способността за съждение трябва да може да обработва целия ни опит и така да привлича цялото познание за предмета и да го обработва необходимо, по логически правила. Това отново потвърждава предметния обхват на едно основоположение и на неговата априорна логическа формация. Те лежат върху необходимата и пълна логическа конструкция на възможността за съдене изобщо, на чистия разсъдък, който трябва да даде пълния количествен и качествено обхват на съденето и да го наложи и синтезира върху целия ни (възможен) опит. Същевременно генерираното реално познание на предмета на едно такова съдене трябва да свързва и да разгръща последователно самото познание (и съдържание) на този предмет. Което трябва да се даде от работещите категориални форми в тази съждителна синтеза и тяхната взаимовръзка в системата на съжденията и тяхната генеза до въвлечане и обработване на всичко за реалното определяне на един предмет.

С това са набелязани чертите на една нова логическа формация, която нормира работата на чистия разсъдък върху самото синтезиране на предмета. Чрез нея трябва да се изнамери логически механизъм и процедура за това как съждителните елементи се свързват така, че да образуват един предмет. Това е наистина обща съждителна синтеза, която се спуска до опита и го обработва целия, за да изгради постепенно самото предметно съдържание. То ще представлява всички представи и знания за предмета, които имаме и които се намират в целокупния опит за предмета и оттук се синтезират под категориалните работещи механизми до една синтетична предметна конструкция. С това дефинираме самата тази логическа формация като чистата трансцендентална схема на разсъдъчната способност. Схемата е цялостният логически механизъм, който трябва да подбере, да изтегли, да подреди и свърже всички представи за предмета на съденето до една целокупна конструкция. Затова и чистата трансцендентална схема трябва да работи под логически правила. Тя търси и подбира представи и знания за предмета върху целокупния опит. Чистата трансцендентална схема трябва да осигурява позициите къде точно тези представи да се събират и какво поле запълват. След това чистата трансцендентална схема трябва да осигури логическия механизъм за обработка на данните и така за съждителна синтеза. Общо, чистата трансцендентална схема трябва да осигури единството на обработените данни и нови познания в едно цялостно предметно съдържание. С всичко това чистата трансцендентална схема трябва да се оцени като логически инструмент на чистия разсъдък за изчерпателно и свързано конструиране на предмета.

Това дефиниране на целта и работата на една чиста трансцендентална схема я предназначава като форма за изграждане на пълното познание на един предмет в рамките на възможния опит. Следователно, тя трябва да осигури логическите аспекти на пълно развитата предметност на целокупния разсъдък, изобщо в нашето мислене. С това чистата трансцендентална схема наистина завършва разсъдъка и му отдава генерални конструктивни възможности за мисленето и познанието. Чрез схемата ще бъдат изведени и логически нормирани правилата и конструкциите, по които изобщо можем да осъществим едно цялостно развито, синтезирано и необходимо свързано познание, като логическо съдържание на един предмет. Ето с това чистата трансцендентална схема съществено се различава от самото съждение и неговия състав и цели. Чистата трансцендентална схема трябва да се положи върху логическите начала на всестранното и изчерпателно разгръщане на предметния синтез. Това ще изисква и нейния логически принцип – познанието, като съдържателна конструкция на един предмет, да се разгърне в пълнота и необходимост, върху обработването на целокупното съдържание на нашия опит за този предмет.

Ако съждението като логическа форма, в своето образуване, дава една характеристика за предмета си, то изискването пред чистата трансцендентална схема е да синтезира и обедини в един цялостно съдържание *всички* характеристики за този предмет, *всички* характеристики върху целокупния опит и, разбира се, върху целия обхват на нашето мислене. Тъкмо тази формация „*всички*

характеристики за един предмет“ на чистия разсъдък ще даде основата за пълното изграждане на един предмет в мисленето. Как обаче трябва да се разгърне тази структура на „всичките характеристики на предмета“? Пред чистата трансцендентална схема стоят тъкмо тези базисни логически въпроси. Кои са тези „всички характеристики“ на предмета, поставени като логически начала и съответно конструкции? Как ще гарантираме, че те са „всички характеристики“ в разгръщането на самата структура на чистата трансцендентална схема. Как те се свързват до едно цяло, до едно целокупно съдържание на предмета в областта на мисленето. Как това предметно цяло се завършва и гарантира като самостоятелна логическа конструкция върху областта на мисленето. Отговорът на тези въпроси ще постави чистата трансцендентална схема наистина като логическа формация на реалното определяне на един предмет. Нейното изпълнение я демонстрира като сложна и синтетична логическа формация, тя трябва да отключи определени базисни логически места и позиции, които да ѝ позволят да оперира с огромен емпиричен и чисто мисловен материал. Нейното конструиране трябва да предложи вътрешните ѝ сили и актове по свързването на обработеното в единство, което вече имаме в извеждането на централната все-съжителна функция на основоположението, което трябва по необходим и обективно валиден начин да свърже всичко в конструкцията на предмета. С което чистата трансцендентална схема се демонстрира като логическа априорна форма на съдната способност, разработена от Кант във втората аналитика – Аналитиката на основните положения.

Сложността и богатството на включения материал в чистата трансцендентална схема изисква нейният логически механизъм да работи, като осигури на първо място собствена територия за тази синтеза. В това виждаме началното ѝ конституиране – чистата трансцендентална схема трябва да осигури собствена област за обработване и изграждане на предмета. Тя трябва да „отвори“ тази област и вътре в нея да конституира позиции, които да започнат привличането и обработването на материала за изграждане на предмета. С това централната ѝ функция е конституиране на полето за собственото генериране на съдържанието на предмета. След това трябва да се осигурят позициите, които обработват целокупния опит и изпълват разгръщането на синтезираното съдържание до единството на предмета. Като отчетливо ще имаме ход на обработване от непосредствен чисто и само сетивно-нагледен материал и опитни представи към свързания опит за предмета и към цялостния обхват на опита и на мисленето изобщо. Така се развиват априорните формации на основоположенията във втората трансцендентална аналитиката в *Критика на чистия разум*. А това се изпълнява през обработване на връзките и зависимостите на предмета с по-близко стоящите спрямо него предмети към зависимости и релации спрямо *всички останали* предмети, изведени върху целокупния опит и изобщо върху областта на мисленето. Ето как на чистата трансцендентална схема се осигурява ход на предметната работа, но и единство под законите на обективното свързване на всички предмети в целокупния опит и върху обхвата на мисленето.

В трансценденталната дедукция на модалността вече получихме обща схема за генериране на една съждителна област и за вътрешното ѝ обособяване в логически позиции, които да се пълнят с богато и сложно организирано предметно съдържание. Сега генерализираме тази схема още по-обхватно, с цялостна логическа проекция върху системата на логическите функции на разсъдъка. Поддържаме я под централната всесъждителна функция на основоположението. С това се получават четири вътрешни логически позиции, те са собствени полета за работа с навлизания в чистата трансцендентална схема материал и отговарят на общите предметни аспекти на четирите класове в системата. Оформено е полето на количеството: поле за количествена работа със сетивно-нагледните представи за предмета, но и като едно общо поле на логическа работа с предметите в мисленето. Второто поле е на качеството – то трябва да обработи характеристиките, свойствата на предмета, но е и поле за работа с всички възможни предикати в мисленето. Следва третото поле – на релациите, на свързването на предмета с другите, близко стоящи в опита предмети, но това е и общо поле за работа с релациите и тяхната система в мисленето. Четвъртото поле е на логическите универсуми, на „световете“ на всички предмети, като работа с генерализирането и свързването на предмета до конструкцията на всички предмети в опита, но е и генерално поле за работа с всички логически универсуми, с „всички възможни светове“ в мисленето. Собствената логическа област на предмета се изработва върху базисните области на логическите полета в мисленето върху количеството, качеството, отношението и модалността, всяко генерализира един логически елемент на общата функция на съденето върху предмети. Всички те са активират с началното въвеждане на даден предмет, подложен на целокупна разсъдъчна синтеза. Всяко едно поле има собствена организация и механизъм на работа, основан върху универсалните възможности и хода на съответния логически елемент на съденето. Всяко едно разсъдъчно поле има своите връзки с останалите, като общият им базисен ход ги полага едно спрямо друго в движението, основано от Кант и при системата на логическите функции на разсъдъка в съжденията, и при основоположенията, като всички те заедно изпълват и гарантират общото поле на изграждането на предмета. Ето как те образуват една развита чиста трансцендентална логическа схема на разсъдъчния предмет. Основният им логически принцип е на отношение на необходимост и пълнота на самото съдене в логическите полета на целокупната предметна работа. Четирите логически предметни полета са базисните полета на работата върху предметите в мисленето и те изминават и изчерпват цялата област на мисленето, активирайки я и обработвайки я в една систематична и изчерпателна конструкция на предмета. Затова и работата им може да се нормира до логически закон на основоположенията: четирите генерални предметни полета на количеството, качеството, отношението и модалността основават, изчерпват и гарантират предметната конструкция на чистия разсъдък и са основните структурни моменти в работата на неговата чиста трансцендентална схема. Но оттук може да се изведе

един още по-висок логически закон на съденето върху предмети: един предмет се полага и се определя единствено върху свое собствено поле – като нова и собствено генерирана област в целокупния универсум на мисленето. Без такова конструиране и изпълване на полето, на собствената област на предмета, ние въобще не можем да имаме *предмет*, като конструкция, като съдържание и оттам като необходими релации и зависимости по отношение на целокупния обхват и принципи на мисленето изобщо.

Отключването на логическата схема на модалността даде възможност да се проследи целият мащаб на трансценденталната аналитика, проектиран от Кант в *Критика на чистия разум* в двете аналитики. Първата аналитика – Аналитика на понятията, извежда логическите функции на разсъдъка. Втората – Аналитика на основните положения, проектира разсъдъка в пълния му обхват като основна синтетична съжителна способност за изграждане на предметите на мисленето и познанието. В своите цели и двете аналитики се основават върху логически функции и изискват логически схеми за работа върху предмета на съденето, подлежащ на определяне, и по-конкретно на разсъдъчна синтеза. Схемата на модалността се оформя в логическия ход на системата на съжителните функции като нейна кулминация и завършване в пълния обхват на самото съждение. Тази схема задава прехода към по-сложната предметна работа на съдната способност, тъкмо чрез която Кант проектира отговора на основния въпрос на критиката на разума за предметната синтеза като такава. Демонстрира се като преход към нова априорна форма на съдната способност, което въвежда и нова логическа формация – чистата трансцендентална схема, чрез която да се основе логически механизъм на целокупната работа на чистия разсъдък върху предмети и да се изведат генералните конструктивни модуси в изграждането на предмета върху целокупното поле на разсъдъчните функции в мисленето.

ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел, 1997а. За тълкуването. // Аристотел. *Аналитики*. Том 1. София: ИК Хр. Ботев, 7–41.
- Аристотел, 1997б. Първа Аналитика. // Аристотел. *Аналитики*. Том 1. София: ИК Хр. Ботев, 42–243.
- Кант, И. 1994. *Логика*. София: ИК ГАЛ-ИКО.
- Кант, И. 2013. *Критика на чистия разум*. София: АИ Проф. М. Дринов.
- Хегел, Г. В. Ф. 1967. *Науката логика*. Том 2. София.
- Osborne N. 2017. Kant on Modalities and Justification. // *Kant-Studien*, Band 108, Heft 3, 315–337.

ТРАНСЛИТЕРИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Aristotel, 1997a. Za Talkuvaneto. // Aristotel, *Analitiki*. Tom 1. Sofia: IK Chr. Botev, 7–41.
- Aristotel, 1997b. Parva Analitika. // Aristotel, *Analitiki*. Tom 1. Sofia: IK Chr. Botev, 42–243.
- Kant, I. 1994. *Logika*. Sofia: IK GAL-IKO.
- Kant, I. 2013. *Kritika na chistia razum*. Sofia: AI Prof. M. Drinov.
- Hegel, G.V.F. 1967. *Naukata logika*. Tom 2. Sofia.